

Jan Hus v proměnách šesti století*

Petr Čornej

Už několikrát jsem uvedl, že se druhý život husitství rodí souběžně s jeho životem prvním, autentickým.¹ Je to život, pro který jsou od počátku příznačná dvě protikladná stanoviska. Jiný byl pochopitelně pohled husitský a diametrálně odlišná byla optika stoupenců římské církve. Přitom základ, z něhož obě pojetí vyrůstala, byl shodný. Tvořilo jej křesťanské chápání dějin spolu s názorem, že úkolem kronikáře i historika je ilustrovat platnost Božího záměru a na zaznamenaných událostech otevřeně či skrytě demonstrovat, jak se popisované děje podílejí na cestě lidstva ke spasení. V tomto směru neexistoval mezi husity a katolíky rozdíl. Dějiny jsou v křesťanském myšlení dílem Božím.

Na kališnické straně umocňovalo historický význam husitství přesvědčení, že jeho činy, zejména zavedení laického kalicha a Husova mučednická smrt, představují milníky na pouti křesťanstva za dosažením spásy. Obě tyto události pokládaly kališnické i některé evangelické církve za vlom do dějin, za počátek obrody západokřesťanského společenství a za nové vykročení navazující svou intencí na závazný vzor Kristův. Proslulá *Husitská kronika* Vavřince z Březové tak začíná obnovou podávání eucharistie *sub utraque specie*,² tedy rokem 1414, a senior tábořské církve Mikuláš z Pelhřimova zahájil svou *Chronicon causam sacerdotum Thaboriensium continens* Husovou smrtí.³ S tím koresponduje nejstarší české vyobrazení skonu betlémského kazatele v takzvané *Martinické bibli*, situované na počátku knihy Genesis se zjevným významo-

* Studie vznikla jako součást projektu GA ČR P 405/12/G 148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.

¹ Petr ČORNEJ, „Zrození husitského mýtu. Problém optiky,“ in 19. století v nás: *Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají*, ed. Milan Řepa, Praha: Historický ústav, 2008, s. 86–103; též, „Vnímání husitství v české moderní a postmoderní společnosti,“ *AUC – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 53, č. 1 (2013): 25–34; též, „Druhý život husitství“, *Universum* 23, č. 1 (2013): 37–40.

² *Fontes rerum Bohemicarum* V, ed. Josef Emler – Jan Genauer – Jaroslav Goll, Praha: Historický spolek, 1893, s. 329–330.

³ *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II (Scriptores rerum Austriacarum. Erste Abteilung, Scriptores)*, ed. Constantin Höfler, Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien, 1865, s. 477.

vým vztahem k 4. a 5. verši: „Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. Světlo nazval Bůh dnem a tmu nazval nocí.“ Hus se v tomto podání stává svědkem prvního dne a zároveň světlem ozařujícím práh lidských dějin.⁴

Utrkvistická část českého obyvatelstva vnímala mistra Jana už od roku 1415 jako mučedníka Božího zákona a nového světce. Pro důkazy netřeba chodit daleko. Stačí zmínit známou řeč Jakoubka ze Stříbra⁵ a pašijově laděný text Petra z Mladoňovic,⁶ posléze příznačně otištěný roku 1495 v dodatku k staročeskému *Pasionálu*.⁷ Postupem času nabyla Husova osobnost až legendistických rysů, které vyvstávají z čtivé knížky kališnického faráře Jiřího Heremity, sepsané na sklonku 15. věku,⁸ a dále z výtvarných zobrazení, prezentujících betlémského kazatele buď jako světce srovnatelného dějinným významem s raně křesťanskými martyry, nebo ve společnosti českých patronů.⁹ V této souvislosti si zaslouží

⁴ Rukopis je uložen v Základní knihovně AV ČR Praha, signatura 1T G, fol. 11v. Výklad vyobrazení podala Milada STUDNIČKOVÁ, „Středověká vyobrazení Jana Husa – teologické interpretace historických událostí,“ *AUC – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 53, č. 1 (2013): 79–92 (zde s. 80–81).

⁵ „[Jacobelli de Misa] sermo habitus in Betlehem a quodam pio in memoriam novorum martyrum M. Johannis Hus et M. Hieronymi“, in *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, ed. Václav Novotný, Praha: Historický spolek, 1932, s. 231–242.

⁶ „Petri de Mladoniowicz relatio de Magistro Johanne Hus,“ in *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, ed. Václav Novotný, Praha: Historický spolek, 1932, s. 25–120 (zde s. 111–120); samostatná verze Husovy pašije na s. 121–149.

⁷ Celý „dodatek“ je nyní přístupný díky publikaci *Jenský kodex: Faksimile*, Praha: Gallery 2009, fol. 39r–54r. Kompletně byl poprvé nově zveřejněn pod názvem *O mučenicích českých knihy patery*, ed. Václav Flajšhans, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917. Později byl vydán v rámci širšího souboru na základě Jenského kodexu. Viz *Hus a Jeronym v Kostnici*, ed. Milada Nedvěďová, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953. K staročeskému tisku naposledy Kamil BOLDAN, „Takzvaný Jenský dodatek k Pasionálu,“ in *Jenský kodex: Komentář*, Praha: Gallery, 2009, s. 69–76; Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí I: Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*, Praha: Koniasch Latin Press, 2013, s. 16–17.

⁸ *Život, tj. šlechetné obcování ctného svatého kněze, mistra Jana Husi, kazatele českého, od kněze Jiříka Heremity, věrného kazatele českého, sepsaný a nyní v nově vytištěný* [exemplář tisku, snad z roku 1533, je uložen v Knihovně Národního muzea, signatura 25 E 17]. Kritické vydání textu in NEDVĚDOVÁ (ed.), *Hus a Jeronym v Kostnici*, s. 217–228.

⁹ Z bohaté a reprodukcemi vybavené odborné literatury uvádím alespoň Karel CHYTIL – Václav NOVOTNÝ, *Katalog výstavy, kterou pořádá na pětistoletou paměť úmrtí rektora praž. vys. uč. M. Jana Husi ... Univerzita Karlova a Ferdinandova*, Praha: Universitní komise pro pořádání slavnosti Husovy, 1915; Václav Vilém ŠTECH, „Jan Hus ve výtvarném umění,“ in *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu*, ed. Augustin Žalud, Praha: Český

pozornost zvláště oltářní deska z Vliněvsi, zachycující Husa přisluhujícího při mešním obřadu biskupu sv. Vojtěchovi, který drží v ruce pozlacený kalich s hostií.¹⁰ Dosavadní vědecké diskuse o interpretaci této malby¹¹ nepřihlédly dostatečně k mínění rozšířenému v první třetině 16. století a pregnančně vyslovenému na stránkách *Kroniky české* Bohuslava Bílejovského. Podle tohoto názoru byl Jan Hus obnovitelem přijímání pod obojí způsobou, které v českých zemích mělo fakticky nepřetržitou kontinuitu od časů Cyrila a Metoděje.¹² O jeho upevnění se v Čechách, ale také v Uhrách, v Polsku i v jiných okolních zemích zvláště zasloužil sv. Vojtěch, „obracuje lid k víře křesťanské, křtě je a posluhuje jim tělem Božím a krví drahou“.¹³ Je proto mylné domněnání, tvrdí Bílejovský, „že by se naše víra teprv od mistra Jana Husi začala...“¹⁴

Nemá smysl uvádět tu četné doklady Husova kultu v 16. století. Spojíme se s odkazem na Kuthenovu *Kroniku o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, v níž mezi schematickými portréty českých panovníků figurují také Hus, Jeroným Pražský i Žižka¹⁵ (a dozajista k potěše dnešních feministek rovněž Libuše a Vlasta), na desítky písní i na tisky Husových prací, z nichž zejména česká *Postila*, vydaná ovšem v Norimberku, náležela k emblematickým ozdobám knihoven kališnických měšťanů. Roku 1524 se svátek Jana Husa poprvé objevil v tištěném kališnickém

čtenář, 1915, s. 81–98; Jan ROYT, „Ikonografie Mistra Jana Husa v 15. až 18. století,“ in *Jan Hus na přelomu tisíciletí: mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*, ed. Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral, Tábor: Husitské muzeum, 2001, s. 405–451; Milena BARTLOVÁ, „Upálení sv. Jana Husa na malovaných křídlech utrakvistického oltáře z Roudník,“ *Umění* 53 (2005): 427–443; táž, „Kdy Jan Hus zhubl a nechal si narůst plnovous? Vizualní komunikační média jako historiografický pramen,“ in *Zrození mýtu: Dva životy husitské epochy. K poctě Petra Čorneje*, ed. Robert Novotný – Petr Šámal et alii, Praha – Litomyšl: Paseka, 2011, s. 205–215; táž, „Iconography of Jan Hus,“ in *A Companion of Jan Hus*, ed. František Šmahel – Ota Pavlíček, Leiden – Boston: Brill, 2014, s. 325–341. Viz též *Umění české reformace (1380–1620)*, ed. Kateřina Horníčková – Michal Šroněk, Praha: Academia, 2010, s. 125–137; 145–148, 429–431.

¹⁰ Lobkowiczské sbírky, zámek Nelahozeves, inv. č. 169.

¹¹ Naposledy HORNÍČKOVÁ, in *Umění české reformace (1380–1620)*, s. 142–144.

¹² Bohuslav BÍLEJOVSKÝ, *Kronika česká*, Norimberk: [Václav z Ústí], 1537. Cituji podle nového vydání *Bohuslava Bílejovského Kronika česká*, ed. Ota Halama, Praha: Univerzita Karlova v Praze – Evangelická teologická fakulta, 2011, s. 31.

¹³ Tamtéž, s. 32–33.

¹⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁵ Martin KUTHEN ZE ŠPRINSBERKA, *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, Staré Město pražské: [Pavel Severin z Kapí Hory], 1539, fol. M4b, N1a, N1b.

kalendáři, i když byl obecně slaven již od roku 1416. V červenci 1621 se v českých zemích veřejně připomínal naposledy, ač byl v předstihu vyznačen ještě v kalendáři na rok 1622. To však již vítězný katolicismus dosáhl svého a památku na Husa i jiné kališnické mučedníky začal cíleně likvidovat v souladu s principem augsburského míru *cuius regio, eius religio*.¹⁶

S Husem se ale vyrovnávala i katolická strana, podle níž husitská hereze dláždí cestu k zatracení, přímo do věčného pekelného ohně. Pomineme-li vypjaté období husitské revoluce, zjišťujeme, že sice stěžejní myšlenky, činnost i uctívání betlémského kazatele kategoricky odmítala, avšak zpravidla se vystříhala ataků zpochybňujících jeho intelektuální úroveň. Enea Silvio Piccolomini považoval Husa za člověka velmi bystrého rozumu, výřečného jazyka i širokého rozhledu¹⁷ a neubrnil se ani obdivnému líčení jeho a Jeronýmovy smrti.¹⁸ To má svou logiku, neboť zápas s českými heretiky, kteří pykají a věčně budou pykat za poskvrnění pravé víry, není bojem proti několika prostoduchým venkovským farářům či poblouzněným sedlákům, nýbrž především proti českým duchovním i světským elitám.

Ještě větší ohled na Husa a husity musel brát konvertita Václav Hájek z Libočan. Jeho *Kronika česká*, psaná v duchu umírněného katolicismu, se totiž programově obracela ke všem obyvatelům Českého království, mezi nimiž měli utrakvisté naprostou převahu. Mistr Jan je v podání geniálního fabulátora muž nábožný a pokorné postavy i „dobrého obcování,“ i „ostrého vtipu“. ¹⁹ Podléhá však, a na tomto místě autor rozvíjí Eneovo mínění, cizím, anglickým a zejména pak německým vzorům,

¹⁶ Viz *Husitský zpěvník: Nábožné písně o mistru Janovi Husovi a mistru Jeronýmovi*, ed. Václav Novotný, Praha: Karel Reichl, 1930; Jana Fojtíková, „Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století: Příspěvek ke studiu husitské tradice v době předbělohorské,“ *Miscellanea musicologica* 29 (1981): 51–145. Z odborné historické produkce například František Michálek BARTOŠ, „M. Jan Hus v bohoslužbě a účtě církve podobojí a v podání prvního století po své smrti,“ *Národopisný věstník československý* 17 (1924): 1–19; Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK, „Husovská tradice v kališnické a evangelické Praze,“ in *Praha Husova a husitská: 1415–2015*, ed. Václav Ledvinka – Petr Čornej, Praha: Scriptorium, 2015, s. 119–127.

¹⁷ „Hic cum esset ingenio peracri et lingua diserta [...]“ Viz Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica. Band I: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, ed. Joseph Hejnic – Hans Rothe – Eugen Udolph, Köln: Böhlau Verlag, 2005, s. 222.

¹⁸ Tamtéž, s. 224, 252.

¹⁹ Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Praha: Jan Severin mladší – Ondřej Kubeš, 1541, fol. 360v, 363v.

kteří jsou vždy pro „přirozené Čechy“ krajně nebezpečné. Tak tomu bylo s Wyclifem a zvláště s kalichem, (dle Hájka) německým výmyslem, nad jehož zavedením Hus v kostnickém vězení zoufale lamentuje: „Již tomu rozumím, že taková jich všetečnost mne o mé hrdlo připraví.“²⁰

Z citovaných slov sice číší Hájkova polemika s utrakvistickým přesvědčením o znovuoobjevení laického kalicha etnickými Čechy, kronikář však v rozsáhlých husitských partiích svého díla mířil hlavně proti radikálnímu utrakvistu a jeho sbližování s luteránstvím. Možná to někoho překvapí, avšak katolík Hájek plně respektoval kompaktní a kutnohorský náboženský mír jako základní kameny církevního a politického uspořádání českého státu.²¹ Spatřoval v nich hráz proti návrhům ustavit samostatnou utrakvistickou církev na zemském principu a současně též naději na uvažované sjednocení katolíků a kališníků.²² Zrušení kompaktní, vypracování *České konfese* a očividných náběhů k luteranizaci Husa, zjevné i ve výtvarném zpracování, se ke svému štěstí nedožil.

Mocenské vítězství katolicismu zákonitě znamenalo kategorické odmítnutí Husa, husitství i husitské tradice se všemi důsledky. Zatímco evropské reformace věnovaly proslulému pražskému kazateli nadále pozornost v rovině učenecké i výtvarné, v českém prostředí žádný husitský či reformační protagonista zobrazován být nesměl a jejich spisy skončily mezi *libri prohibiti*. Přesto se v zámecké kapli sv. Romedie v Cholticích, vysvěcené roku 1692, zachovalo unikátní vyobrazení nejnebezpečnějších kacířů všech časů. Složení této galerie je zajímavé: Arius, Šimon kouzelník, Nestorius, Mání, Jeroným Pražský, Martin Luther, Jan Kalvín a pochopitelně též Jan Hus s připojeným emblémem hořícího salamandra, průhlednou narážkou na kostnickou hranici.²³ Nejen katolická Evropa pak čerpala vědomosti o Husovi a husitství až do poloviny 18. století

²⁰ Tamtéž, fol. 371r.

²¹ Tamtéž, fol. 408v, 454r.

²² Petr ČORNEJ, „Hájkův obraz husitské epochy,“ in *Na okraj Kroniky české (Studia Hageciana I)*, ed. Jan Linka, Praha: Academia, 2015, s. 83–109 (zvláště s. 101–107).

²³ *Umělecké památky Čech 1 (A–J)*, ed. Emanuel Poche, Praha: Academia, 1977, s. 513–514; Lucie ŠPALKOVÁ, *Barokní kaple sv. Romedie v Cholticích: Ikonografie vnitřní výzdoby*, Litomyšl: Institut restaurování a konzervačních technik, 2004; Vít VLAS, „Vztah pobělohorských katolíků a racionalistů 18. století k Husovi a husitství – odraz v ikonografii a výtvarném umění,“ in LEDVINKA – ČORNEJ (ed.), *Praha Husova a husitská: 1415–2015*, s. 172–173.

namnoze z Eneova stylisticky brilantního spisu, jehož latinské znění se v letech 1475–1707 dočkalo pětadvaceti vydání.²⁴

Zlom přichází s osvěcenským racionalismem a s koncem analogického i symbolického vnímání světa. Zároveň se pronikavě mění souřadnice učeneckého diskursu. Na stránky Voigtových *Effigies virorum eruditorum* se roku 1773 vrací vyobrazení Jana Husa v tradičním luteránském pojetí s bradkou a biretem²⁵ a v několikadílném vyličení kostnického koncilu z pera Kašpara Royka, slovinského profesora církevních dějin na pražské univerzitě, vystupuje ctnostný betlémský kazatel jako obhájce státní moci proti zkažené církvi.²⁶ Český překlad druhého dílu, pořízený Václavem Stachem, dokonce ozdobila rytina zachycující Husovu smrt na hranici. Nutno dodat, že český kněz tu umírá bez světeckých atributů, obvyklých v reformačních zpracováních.²⁷

Ať již v českých zemích působící osvícenci, mnozí z nich kněží či dokonce bývalí jezuité, vykládali Husa jako mučedníka svědomí, hlasatele primátu státní moci, nebo jako bojovníka za spravedlivou českou věc proti Němcům, vždy ho tradovali jako dobrého katolíka. Tento poznatek se vztahuje také na Augustina Zitteho,²⁸ nikoliv však plně na Františka Martina Pelcla, který se především na stránkách čtvrtého dílu *Nové kroniky české* v hodnocení Husa a husitů namnoze přidržel Václava Hájka.²⁹

²⁴ Joseph HEJNIC – Hans ROTHE, „Einführung,“ in Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica. Band I: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, s. 0213–0215.

²⁵ [Adauctus VOIGT et alii], *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione. Pars prima*, Pragae: Officina Libraria Wolfgangi Gerle, 1773, příloha za s. 56.

²⁶ Caspar ROYKO, *Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz: Zweiter Teil, oder die Geschichte des Huss*, Wien: Commision der Weingang und Ferstlischen Buchhandlung, 1783.

²⁷ *Historie velikého sněmu kostnického: Druhý díl, nebo příběhy Husa od kněze Kašpara Royka (z německého přeložená od Václava Petrána [tj. Václava Stacha])*, Praha: Jan Josef Diesbach, 1785. V exempláři, který jsem měl k dispozici, však tato rytina chybí. Odkazují proto na fotografii v publikaci ŽALUD (ed.), *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu*, příloha XXV, obrázek 49.

²⁸ Augustin ZITTE, *Lebensbeschreibung des Magister Johannes Hus von Hussinecz. Hälfte 1–2*, Prag: Wolfgang Gerle, 1789–1790. Českou adaptaci pořídil J. W. Sommer pod názvem *Obširný životopis mistra Jana z Husince, vůbec Hus nazvaného*, Praha: Jan Spurný, 1850.

²⁹ František Martin PELCL, *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen: Von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten*, Prag: Johann Adam Hagen, 1774, s. 231–246; týž, *Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus: Zweiter Teil, enthält die Jahre 1395–1419 [...]*, Prag: Schönfeldisch-Meisnerische Buchhandlung, 1790, s. 563–644; týž, *Nová kronyka česká. Díl čtvrtý*, ed. Jiří Rak, Praha: Association for Central European Cultural Studies, 2007, s. 72–83. Pelclovu závislost na Hájkových výkladech Husa a husitství kupodivu

Všichni jmenovaní se rovněž distancovali od hrůz husitských válek i táborského radikalismu, neboť obojí považovali za projevy konfesijního fanatismu a nesnášenlivosti, což je nedůstojné osvíceného, racionálně uvažujícího, a tudíž i nábožensky tolerantního člověka nové doby.

Bez ohledu na dílčí modifikace, dané podmínkami života v habsburské monarchii, zahájilo osvícenství druhou fázi druhého života husitství. Osvícenci, ale i racionalisté a modernisté všeho druhu je už nevnímají optikou spasení a zatracení, nýbrž vidí v něm hnutí zrozené z lidských pohnutek. Teologický a náboženský aspekt ustupuje v tomto chápání, pomineme-li konfesijně vyhraněné vzdělance, do pozadí a s ním se poněkud (a někdy i zcela) vytrácí cit pro víru, latentně prostupující všechny sféry života středověkého člověka i společnosti. Již u osvícenců se tak do výkladů věnovaných Husovi a husitství promítá zkušenost moderní doby, jejíž aktuální (mimo jiné též sociální) problémy autoři projektovali do vzdálené reality 15. století. Tento přístup zůstal pro interpretaci husovského a husitského fenoménu symptomatický dodnes.

V českém prostředí zbrzdila náběh k modernímu pojetí Husa a husitské epochy politická situace v první třetině 19. století, kdy opětovně těsné sepětí trůnu a katolické církve přikazovalo o Husovi a husitech buď mlčet, nebo mluvit a psát kriticky. K tomu přistupoval i fakt, že značnou část obrozenecké inteligence tvořili katoličtí kněží, vůči Husovi přece jen ideově ostražití a odsuzující krvavé husitské války jako jev odporující základním křesťanským principům.

Názorový posun, očividný po roce 1840, se však již pod zdánlivě neprůhlednou pěnou dní chystal přinejmenším na dvou stranách. Husitství a částečně i Jan Hus zaujali plejádu spisovatelů, jež můžeme označit jako české Němce, i když mnozí z nich (Karl Herloßsohn-Herloš, Moritz Hartmann) byli židovského původu, což částečně vysvětluje jejich vnímavost vůči opovrhovaným husitům. Zájem o ně byl ovšem dán i atmosférou romantického historismu, obracejícího pozornost do středověké minulosti a inspirujícího se barvitými dramatickými událostmi i neobyčejnými životními příběhy, jichž husitská epocha nabízela bezpočet.³⁰ Hus se v textech těchto autorů objevuje spíše okrajově, nejednou ve spojitosti s Janem Žižkou, svým pozdějším mstitelem. Podstatnější

nepostřehl autor předmluvy k čtvrtému dílu *Nové kroniky české*, srov. Jiří RAK, *František Martin Pelcl a jeho místo v počátcích národního obrození*, s. XI–XLI, zvl. s. XXXIII–XXXVI.

³⁰ Carl HERLOßSOHN, *Böhmen von 1414 bis 1424: Historisch-romantisches Gemälde in zwei Abteilungen. Erste Abteilung: Johannes Hus*, Leipzig: August Taubert 1841; Moritz HART-

však bylo názorové ladění básnických sbírek, povídek a románů. Většina jejich tvůrců našla v husitství rezervoár argumentů ve prospěch sekulárních emancipačních procesů zahájených osvícenstvím, postupně prosazovaných pod praporem pokroku i svobody a posléze propojených s požadavkem nastolení demokratického politického systému. Není proto divu, že řada těchto titulů vycházela za hranicemi habsburské říše, po nejvíce v Sasku.³¹ Ideového spřízněnce našlo toto pojetí Husa a husitství v tvorbě významného německého malíře a politického aktivisty Carla Friedricha Lessinga. Jeho dílo *Husitské kázání* okamžitě zaznamenal Josef Kajetán Tyl a další kontroverzní obraz *Hus vor dem Konzil* vzbudil jako skrytý útok na katolickou církev skandál poté, co jej roku 1843 zakoupilo frankfurtské Städel Museum.³²

V české obrozenecké společnosti, která kolem Husa musela dlouho chodit potichu a po špičkách, připadla hlavní zásluha na poznání jeho života a díla Františku Palackému. Hodslavický rodák, odchovaný bratrsko-luteránským prostředím, pomýšlel již v dvaadvaceti letech na sepsání tragédie o Husovi, brzy ale upřednostnil vědecké studium.³³ Avšak i Palacký se s ohledem na cenzuru vyjadřoval zprvu o betlémském kazateli otevřeněji v textech určených adresátům mimo Rakousko, zatímco v *Muzejníku*, který redigoval, musel chtít nechtít preferovat články a drobné edice, vztahující se k husitskému válečnictví i době poděbrad-

MANN, *Kelch und Schwert*, Leipzig: J. J. Weber, 1845; Alfred MEISSNER, *Zizka: Gesänge*, Leipzig: F. L. Herbig, 1846.

³¹ Blíže k tomu Arnošt KRAUS, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část III: Husitství v literatuře devatenáctého století*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1924, s. 71–103, 121–173; František Michálek BARTOŠ, *Knihy a zápasy*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948, s. 272–276; Jiří KOŘÁLKA, „Jan Hus und die Hussiten in den deutsch-tschechischen Beziehungen des 19. Jahrhunderts,“ *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 35 (1984): 495–507 (zvláště s. 498–499); Steffen HÖHNE, „Die literarische Instrumentalisierung der böhmischen Geschichte im Vormärz: Hus und die Hussiten,“ in *Brücken nach Prag: Deutschsprachige Literatur im kulturellen Kontext der Donaumonarchie und der Tschechoslowakei. Festschrift für Kurt Krolow zum 70. Geburtstag*, ed. K.-H. Ehlers et alii, Frankfurt a. M.: Lang, 2000, s. 43–80; Zuzana URVÁLKOVÁ, *Dvojlohná zrcadlení: Dílo Karla Herloše-Herlofsohna v českém literárním kontextu*, Praha: Arsici, 2009.

³² Josef ZUMR, „Carl Friedrich Lessing a jeho sympatie k husitství,“ *Táborský archiv* 11 (2002): 261–271.

³³ *Františka Palackého Korespondence a zápisky I: Autobiografie a zápisky do roku 1863*, ed. V. J. Nováček, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1898, s. 73.

ské, a Husa zcela pominout.³⁴ S velkými cenzurními potížemi se roku 1844 setkal i husovský díl jeho *Geschichte von Böhmen*, ač Palacký kapitoly o Husovi předčítal z rukopisu svým katolickým přátelům a žádal po nich, aby jej upozornili na všechna místa, která by mohla vyvolat pohoršení zbožných katolíků.³⁵ Nakonec tlaku teologické i politické cenzury poněkud ustoupil, takže jeho Hus dnes skutečně nikoho neuráží.

Palacký vcelku přesně nahlédl husitské emancipační a demokratizační snahy prizmatem osvícensko-liberálních hodnot a umocnil tak svou strhující, v jádru romantickou koncepci, založenou na dialekticky pojatém sváru protikladů, ať již rozumu a „citu nábožného“, demokratismu a feudalismu, autority a svobody i češství a němečství. Velký historik představil husitství jako demokratické národní hnutí, jež i důrazem kladeným na vzdělanost rozrušilo středověké struktury a pomáhalo „otevřítí duchu lidskému nekonečnou dráhu pokroku a osobiti jemu s větší svobodou také vyšší důstojenství“.³⁶ Husity tak zároveň prezentoval jako nositele nesporných civilizačních hodnot, připravujících nástup novověku, a vyčlenil jim čestné místo v nikdy nedovršeném směřování lidstva k dokonalosti. Tento přístup implicitně obsahuje též hodnocení dějinného významu Jana Husa.

Palackého pojetí husitství oslovilo jazykově českou společnost v letech politického uvolnění po roce 1860 a dokázalo zdánlivě nemožné. Český národ, tvořený z 97 % matrikovými katolíky, přijal ve své většině Palackého interpretaci Husa, husitů a husitské epochy, neboť odpovídala představě obrozené společnosti o sobě samé. Nutno podtrhnout, že Palacký považoval husitství za hnutí pokrokové, národní i demokratické, směřující proti autoritě katolické církevní hierarchie, především papežství, proti autokratické panovnické moci a proti výlučné pozici vysoké šlechty.

³⁴ Viz Miroslav BÍDLAS, „Bibliografie díla Františka Palackého,“ *Novinky literatury: Historie* 1977, č. 1–2, zvláště s. 9–21. Blíže k tomu Petr ČORNEJ, „Ke genezi Palackého pojetí husitství,“ in *František Palacký 1798/1998: Dějiny a dnešek*, ed. František Šmahel – Eva Doležalová, Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 123–137.

³⁵ František PALACKÝ, *Geschichte von Böhmen III/1: Böhmen unter König Wenzel IV. bis zum Ausbruch des Hussitenkrieges. Vom Jahre 1378 bis 1419*, Prag: Kronberger und Řiwnač, 1845. K autorovým problémům s tímto svazkem Jiří KOŘÁLKA, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha: Argo, 1998, s. 225–228; Jiří ŠTAIF, *František Palacký: Život, dílo, mýtus*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 122–129.

³⁶ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě III*, Praha: Kvasnička a Hampl, 1939, s. 237.

V tomto směru jeho pojetí ladilo s politickým pohybem uvnitř české společnosti, která od roku 1867 zahájila státoprávní zápas, domáhajíc se zároveň demokratizace politického zřízení. V mohutném táborovém hnutí, prozrazujícím již svým označením souvislost s husitstvím, připadlo významné místo též Husovi, považovanému účastníky masových shromáždění za největšího Čecha. Velké tábory lidu se konaly přímo v lokalitách spjatých s Husovým působením, v Praze a zejména v Husinci, přičemž jedním z nesporných vrcholů byla v červenci 1868 první „česká pouť“ do Kostnice uspořádaná u příležitosti údajného 500. výročí kazatelova narození.³⁷ Ve stejném roce, avšak v souvislosti s jiným historickým výročím, ozdobila Husova socha spolu se sochami Petra Valdesa, Johna Wyclifa a Girolama Savonaroly mohutný Lutherův památník ve Wormsu. O čtyři léta později byl v Jičíně odhalen první Husův pomník na českém území. Dílo výtvarníka Antonína Suchardy zahajuje dlouhou řadu Husových sochařských zpodobení, završených známou prací Karla Lidického.³⁸

Jedním z důsledků táborového hnutí, které svých politických cílů nedosáhlo, byla glorifikace husitské doby a jejích protagonistů. Nebyla to ani tak zásluha Palackého, jehož vědecké práce četl v úplnosti málokdo, nýbrž především politiků a novinářů, kteří v dané chvíli atraktivní téma aktualizovali, zjednodušovali, a tím i zkreslovali. Vydutně k tomu přispěli rovněž umělci, kteří prožili vrchol táborového hnutí v citlivých letech dospívání: Alois Jirásek, Václav Beneš Třebízský, Svatopluk Čech, Eliška Krásnohorská, Jaroslav Vrchlický, Mikoláš Aleš, Václav Brožík i mnozí další.³⁹ V básních i v povídkách se nápadně často opakují mo-

³⁷ Alois KUBÍČEK, *Betlémská kaple*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 8–14; Jaroslav NEČAS – Václav STARÝ, *Mistr Jan Hus a Husinec*, Praha: Svěpomoc, 1969, s. 25–28; Jiří KOŘÁLKA, „Akce českobudějovické diecéze proti Husovým oslavám roku 1869,“ *Husitský Tábor* 1 (1978): 105–109.

³⁸ Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Praha – Litomyšl: Paseka, 1996, s. 79–80.

³⁹ František Xaver ŠALDA, „Mistr Jan Hus a doba jeho v moderní poesii české,“ in ŽALUD (ed.), *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu*, s. 109–113, 116–120; František KAVKA, *Husitská revoluční tradice*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 151–174; Milan MACHOVEC, *Husovo učení a význam v tradici českého národa*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 313–328; Hermann SCHMIDT, *Hus und Hussitismus in der tschechischen Literatur des XIX. und XX. Jahrhunderts*, München: Sagner, 1969, passim; Jaroslava JANÁČKOVÁ, Alois Jirásek, Praha: Melantrich, 1987, s. 164–177, 276–294, 347–354; R. J. VONKA, *Husitská kronika v kresbách Mikoláše Alše: Mistr Jan Hus*, Tábor: Kostnická jednota v Táboře, 1938; Václav Vilém ŠTECH, *České dějiny*

tivy, jež rychle ustrnuly v emblematické rovině: Hus a Žižka, Husova matka, Hus a král Václav, Hus před koncilem, Hus na hranici, ale také prst sebraná z místa Husovy popravy a donesená do Čech.⁴⁰ Tento motiv se poprvé objevuje v jímavé básni *Černá země* ve sbírce *Meč a kalich*, již roku 1843 publikoval Jan Erazim Vocel,⁴¹ inspirovaný drobnou zmínkou ve známém spisu Eney Silvia Piccolominiho.⁴²

Okázale manifestovaný kladný vztah k Husovi a husitům, pokládáným za přímé předchůdce soudobých pokrokových snah, zůstal pevnou složkou ideologie většiny českých politických stran na sklonku 19. a v prvních letech 20. věku, byť jednotlivé subjekty až průhledně zdůrazňovaly své priority. Hus tak mohl vystupovat v roli národního a protiněmeckého agitátora, jako hlasatel pokrokových, pokrokářských, ne-li dokonce liberálních ideálů, jako sociální reformátor a posléze jako sociální revolucionář. Pouze klerikálně a konzervativně orientované strany, uvědomující si vyhraněné protikatolické ostří aktualizované husovské tradice, se od této linie kriticky distancovaly.

Mezi politické vykladače Husa a husitství nepochybně náležel též Tomáš Garrigue Masaryk, jenž se betlémskému kazateli nikdy nevěnoval ve vědeckém slova smyslu. V programové shodě s Palackým nicméně učinil Husa stěžejní osobností své filozoficko-dějinné koncepce.⁴³ Oba moravské rodáky, hlásící se k nekatolické křesťanské tradici, spojovala s mistrem Janem intenzí kontinuita, tj. důraz na etický rozměr bytí, život v pravdě, která je duchovní mocí nad člověkem a veškerým jeho konáním. Tato intenzí kontinuita má společné filozofické východisko –

v díle Mikoláše Alše, Praha: Orbis, 1952, obr. 47–51; Jiří RAK – Vít VLNAS, „Umění ke cti, národu ku slávě: Programní historické malby Václava Brožíka v dobovém kontextu,“ in *Václav Brožík (1851–1901)*, ed. Naděžda Blažíčková-Horová, Praha: Národní galerie, 1903, s. 141–169, zvláště 155–157.

⁴⁰ Pěkně to dokládá publikace *Hus a husitství v české poesii*, ed. Vojtěch Martinek, Praha: Jan Otto, 1915.

⁴¹ Jan Erazim VOCEL, *Meč a kalich*, Praha: Jaroslav Pospíšil, 1843. K ohlasu sbírky Karel SKLENÁŘ, *Jan Erazim Vocel*, Praha: Melantrich, 1981, s. 53–55.

⁴² „Discipuli eorum ex eo solo terram abstulere, in quo ignis fuit, eamque veluti sacram secum attulere in patriam.“ Viz Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica. Band I: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, s. 252.

⁴³ Tomáš Garrigue MASARYK, *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*, Praha: Čas, 1895 (odkazuji na 7. vydání, Praha: Melantrich, 1969), s. 205, 220–223; týž, *Jan Hus: Naše obrození a naše reformace*, Praha: Čas, 1896. Kompletně obsahuje zásadní Masarykova pojednání o Husovi publikace *Jan Hus: Naše obrození a naše reformace*, Praha: Jan Kannelsberger, 1990.

platonismus. Husovo, Palackého i Masarykovo lpění na ideálu, nedosažitelné normě a výzvě, k níž se lidstvo vztahuje, tvoří zároveň spojnicí mezi epochami. Mezi Husem, Palackým a Masarykem tak skutečně existuje ideová souvislost, byť pražský mistr rozhodně nehájil myšlenky svobody, pokroku a občanské rovnosti, které si ve štít vetklo osvícenství a jež s odlišným akcentem rozvíjely liberální a socialistické směry.⁴⁴

Rázem se tak ocitáme u příčiny letitého sporu mezi historiky a filozofy o smysl českých dějin.⁴⁵ Toto střetnutí začalo ve skutečnosti již v letech 1900–1902, kdy historik Josef Pekař odmítl ve dvou veřejných přednáškách Masarykovu tezi o náboženské ideji jako vůdčí myšlence českých dějin a proti ní postavil sjednocující myšlenku národní, v níž přední místo přisoudil Husovi.⁴⁶ Kdo se dovolává Pekaře příležitostně a nezná dobře jeho texty, bude až překvapen, jak tento historik v Husově případě argumentoval pravdou, pokrokem a svobodou jako ideálními hodnotami.

Vlastní husovský vědecký výzkum se však ubíral jinými cestami než polemika mezi Masarykem a Pekařem. Své vrcholné plody vydal v souvislosti s 500. výročím Husovy smrti, vlastně paralelně s instalací Šalounova pomníku na Staroměstském náměstí.⁴⁷ Byla to především dlouho kritizovaná, nedoceňovaná a přesto zásadní monografie katolického

⁴⁴ Otakar A. FUNDA, „Masarykova interpretace Husa,“ in *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*, ed. Jan Blahoslav Lášek, Praha: Česká křesťanská akademie – Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, s. 300–304; týž, „Masaryks Interpretation von Johannes Hus“, in *Jan Hus: Zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen*, ed. Ferdinand Seibt, München: R. Oldenbourg Verlag, 1997, s. 405–410; Petr ČORNEJ, „Hus a Masaryk: Stěžejní problém interpretace českých dějin,“ in *Hus a Masaryk: Hledání národní tradice a identity. Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 163. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a dalších příspěvků*, ed. Zdeněk Kučera – Tomáš Butta – Olga Nytrová, Praha: Církev československá husitská, 2013, s. 11–19.

⁴⁵ Nejvýznamnější texty střetnutí jsou otištěny v souboru *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, ed. Miloš Havelka, Praha: Torst, 1995.

⁴⁶ Josef PEKAŘ, *O době husitské: Přednáška proslovená na slavnosti Husově v Slaném dne 8. července 1900*, Slaný: Svobodný občan, 1900; týž, *Jan Hus: Přednáška proslovená o Husově slavnosti dne 5. července 1902 ve velkém zasedacím sále Staroměstské radnice v Praze*, Praha: Bursík & Kohout, 1902. K oběma přednáškám Martin KUČERA, *Pekař proti Masarykovi (Historik a politika)*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 19–22.

⁴⁷ Zdeněk HOJDA, „Filozoficko-dějinné představy Ladislava Šalouna a pomník mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí,“ *Husitský Tábor* 4 (1981): 209–214; Jan GALANDAUER, 6. 7. 1915. *Pomník mistra Jana Husa: Český symbol ze žuly a bronzu*, Praha: Havran, 2008, s. 135–149.

badatele Jana Sedláka.⁴⁸ V dodatečné konkurenci vůči jeho práci pak vznikala neméně významná husovská pentalogie Václava Novotného a Vlastimila Kybala.⁴⁹

V úterý 6. července 1915, kdy Pražané pokládali květiny k Husovu pomníku na Staroměstském náměstí,⁵⁰ zahájil T. G. Masaryk v Ženevě protirakouský odboj, který rozhodujícím způsobem přispěl ke zrodu Československa.⁵¹ První Československá republika pak učinila, zejména Masarykovou zásluhou, husitství jako pokrokový dějinný jev výraznou součástí oficiální státní ideologie. Při pohledu na etnické, konfesijní a sociální složení obyvatelstva meziválečného státu je však jasné, že husitská (a v tom i husovská) tradice postrádala integrující funkci, neboť byla po-
ciťována jako národně česká, nekatolická (ne-li přímo antikatolická), pokrokářská a socialistická. Projevilo se to výrazně roku 1925 při takzvané Marmaggiho aféře, která propukla v souvislosti s prosazením Husova svátku jako památného dne, oficiálně slaveného prezidentem republiky, členy vlády i politickými a společenskými organizacemi.⁵² Převážně katolické Slovensko se, obdobně jako mnozí čeští katolíci, od Husovy adorace v podstatě distancovalo, a čeští Němci, s výjimkou levicových kruhů, ztratili o Husa zájem již po polovině 19. století, kdy se ho chopilo české národní hnutí.

Není cílem tohoto příspěvku evidovat a analyzovat proměny Husova obrazu v úplnosti. Na tomto místě se však musím dotknout vztahu českých komunistů k osobnosti betlémského kazatele. Komunističtí ideologové a publicisté převzali již se vznikem své strany od sociální demokracie chápání husitství jako mohutného sociálního a třídního zápasu, na který podle svého přesvědčení sami, ovšem v jiných historických podmínkách, navázali. Postava Jana Husa však mezi komunisty budila rozpaky, i když se jí snažili nasadit masku sociálního revolucionáře. Hus

⁴⁸ Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1915.

⁴⁹ Dílo vyšlo v pěti svazcích pod souborným názvem *M. Jan Hus: Život a učení*. Viz Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus: Život a dílo I/1–I/2*, Praha: Jan Laichter, 1919–1921; Vlastimil KYBAL, *Učení II/1–II/3*, Praha: Jan Laichter, 1923–1931. K okolnostem soutěže o nejlepší husovskou monografii poněkud jednostranně Zdeněk BERAN, *Z dějin vědeckého bádání o M. Janu Husovi v letech 1880–1918*, Praha: Archiv ČSAV, 1965, s. 48–68.

⁵⁰ HOJDA – POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, s. 90.

⁵¹ Tomáš Garrigue MASARYK, „K šestému červenci 1915,“ in *Jan Hus: Naše obrození a naše reformace*, s. 151–155.

⁵² Z novější literatury například Michal PEHR, „Marmaggiho aféra pohledem Eduarda Jelena,“ *Časopis Národního muzea. Řada historická* 180 (2011): 12–31.

byl hluboce věřící člověk, nadto katolický kněz (tedy v očích ortodoxních komunistů „flandák“), netající se svým živým národním uvědoměním. Komunistická strana, oficiálně prosazující ateismus a proletářský internacionalismus, tak začala po roce 1945 doslova tančit mezi vejci. Ve snaze získat na svou stranu co nejvíce přívrženců se ústy Zdeňka Nejedlého otevřeně přihlásila k husitské a obrozenecké tradici.⁵³ Sám Nejedlý, do roku 1939 mezinárodně uznávaný vědec a autor monumentálního, byť nedokončeného díla o husitském zpěvu,⁵⁴ zašel v aktualizaci až za práh únosnosti, když mluvil o komunismu Jana Žižky, o fašismu císaře Zikmunda a Husa srovnával s komunistickými řečníky v poválečné Lucerně.⁵⁵ Ostatně i jím iniciované znovupostavení Betlémské kaple bylo z historického a památkářského hlediska poněkud sporné.⁵⁶ Přesto komunistická strana, zaklínající se do roku 1956 Husem a husitstvím, kde jen mohla, své rozpaky vůči pražskému mistrovi nikdy plně nepřekonal. Důkaz dodnes skýtá první část proslulé filmové husitské trilogie Otakara Vávry a Miloše V. Kratochvíla, kolísající mezi národně tradiční a marxistickou interpretací Husova dějinného významu.⁵⁷

V oficiálních a rádoby závazných komunistických výkladech husitské epochy se prostřednictvím učebnic, školské výuky, osvětových brožur, přednášek, populárních i odborných knih a všech druhů umělecké tvorby hrnul na společnost přívál, jenž husitskou tematiku na dlouho – a vlastně dosud – diskreditoval. Část lidí nechtěla o Husovi a husitství nic slyšet, jiní pak absurdně ztotožnili husity s komunisty. Politická obleva v šedesátých letech byla příliš krátká, než aby stačila změnit převa-

⁵³ Joanna KRÓLAK, *Hus na trybunie: Tradycje narodowe w czeskiej powieści historycznej okresu realizmu socjalistycznego*, Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego, 2004, s. 102–111.

⁵⁴ Zdeněk NEJEDLÝ, *Počátky husitského zpěvu*, Praha: Královská česká společnost nauk 1907; týž, *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských*, Praha: Královská česká společnost nauk, 1913.

⁵⁵ Zdeněk NEJEDLÝ, *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa*, 4. vydání, Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 99–100. K tomu například Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý: Politik a vědec v osamění*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2012, s. 327, 358.

⁵⁶ Jan RANDÁK, „Betlémská kaple, revoluční tradice a vstup marx-leninské historiografie do prostoru,“ in *Proměny diskursu české marxistické historiografie (Kapitoly z dějin historiografie 20. století)*, ed. Bohumil Jiroušek a kol., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích ve spolupráci s NTP Pelhřimov, 2008, s. 225–249.

⁵⁷ Petr ČORNEJ, „Husitská trilogie a její dobový ohlas,“ in *Film a dějiny*, ed. Petr Kopal, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 84–98, 359–363. Přetištěno in Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitsvot (Události – osobnosti – texty – tradice): Výbor z úvah a studií*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 374–393.

žující negaci. Nepochybně prospěla, jak potvrdilo v roce 1965 *Symposium Hussianum Pragense*,⁵⁸ vědecky fundovanějšímu studiu Husa a husitské epochy, rychle se oprošťujícímu od křiklavých ideologických nánosů, širší veřejnost však nezasáhla. Ta si spíše povšimla, mimo jiné i zásluhou Milana Machovce,⁵⁹ pozoruhodné diskuse o Husovi na II. vatikánském koncilu či vystoupení Karla Kosíka, proklamujícího v červnu 1967 na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů s odvoláním na Husa bytí v pravdě jako úkol skutečného filozofa a intelektuála.⁶⁰ Rok 1969 pak aktualizoval Husův úděl v kontextu sebeupálení Jana Palacha i živých pochodní buddhistických mnichů v jižním Vietnamu.⁶¹

Náraz událostí na konci roku 1989 otřásl i obrazy Husa a husitství. Snahy o objektivizující, konsenzuální a důsledně historické výklady se neodehrávaly v médiích vyhledávajících senzace, nýbrž v rámci vědecké komunity a ekumenického dialogu křesťanských církví. Uvádím zde husovské sympozium v Bayreuthu roku 1993, činnost Komise pro studium problematiky spojené s osobností, životem a dílem M. Jana Husa při České biskupské konferenci a především mezinárodní rozpravu o Janu Husovi na Papežské lateránské univerzitě v Římě v prosinci 1999. Slova papeže Jana Pavla II., který tu vyjádřil „hlubokou lítost nad krutou smrtí, na kterou byl Jan Hus vydán“, byla zamýšlena jako rozhodný krok „na cestě smíření a skutečné jednoty v Kristu“.⁶²

Otázkou zůstává, jak dalece ovlivnily papežovy formulace vědomí české společnosti, jež v přirozené reakci na komunisty vnucovaný jednostranný obraz Husa a husitů nechce z valné části o husitství nic pozitivního slyšet. Bez ohledu na výsledky posledního půlstoletí husovského bádání tak tvůrci animovaných filmů a komiksů bojují s dávno překonanými stereotypy, čímž paradoxně posilují a prodlužují jejich

⁵⁸ Viz sborník *Symposium Hussianum Pragense 1415–1965*, Praha: Historický ústav ČSAV, 1965.

⁵⁹ Milan MACHOVEC, *Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?*, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.

⁶⁰ Karel Kosík, „Velký český intelektuál...“, in *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů (protokol)*. Praha 27. – 29. června 1967, Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 107–109. K tomu Jan MERVART, *Naděje a iluze: Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*, Brno: Host, 2010, s. 204.

⁶¹ František ŠMAHEL, *Hranice pravdy*, Magnet: Praha, 1970, s. 185.

⁶² „Projev papeže Jana Pavla II. k účastníkům římského symposia o M. Janu Husovi při audienci ve vatikánské Sala del Concistoro v pátek 17. 12. 1999,“ in DRDA – HOLEČEK – VYBÍRAL (ed.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí*, s. 685–686 (zde s. 685).

životnost.⁶³ Pohled na internetové stránky i do některých nejen bulvárních tiskovin pak prozrazuje, jak hluboce zakořeněná je v myslích některých jednotlivců nechuť vůči celé husitské epoše i Janu Husovi. Výroky, že Hus byl plným právem upálen jako heretik, že měl sexuální poměr s královnou Žofií a že Jan Žižka byl homosexuál, bojující po boku řádu německých rytířů, jsou buď záměrnou provokací, postmoderní mystifikací, nebo projevem choré mysli. Pouze v postmoderní době, nechápající křesťanský (tedy i Husův) výměr pravdy, mohou do éteru zaznívat názory, zcela vážně srovnávající husitský zápas s džihádem. Ano, husité i jejich protivníci vedli ve jménu absolutní pravdy svatou válku, ale nikdy neopustili pole křesťanské víry. I proto mohl císař Zikmund Lucemburský najmout tábořské polní vojsko k obraně uherské hranice proti osmanským Turkům,⁶⁴ i proto papež Pius II. vážně pomýšlel, že Jiřího Poděbradského a druhou generaci husitských válečníků zapojí jako významnou sílu do zápasu proti islámu ohrožujícímu křesťanskou Evropu.⁶⁵ Nikoliv nadarmo pak Martin Luther prohlásil, že skutečný křesťan se, bez ohledu na konfesi, pozná až v tureckém zajetí.⁶⁶

Jan Hus over the Changing Six Centuries

Keywords: Jan Hus; the Hussite Movement; the Reformation; Martin Luther; the Enlightenment; the Czech National Revival; František Palacký; Tomáš Garrigue Masaryk; the Post-modernism

Abstract: According to the Hussite approach, and also according to the approach of the Reformation streams, the death of Jan Hus represented a turning point in history, a return to the binding road to salvation. This is demonstrated in the Hussite chronicles, and also the depictions of Jan Hus as a witness to the first day and a Saint comparable to the early Christian martyrs. Although the Catholic environment viewed Jan Hus and the Hussites as

⁶³ Viz příslušné díly seriálu animovaných filmů *Dějiny udatného českého národa* (režie Pavel Koutský, výtvarnice Lucie Seifertová) či komiks *Opráski sčeski historie anep fšichňii Zmkund'i národa*, Praha: Grada, 2014.

⁶⁴ *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436. II. Band: Von den Jahren 1429–1436*, ed. Franz Palacký, Prag: Friedrich Tempsky, 1873, s. 475–476.

⁶⁵ Janusz SMOLUCHA, *Polityka kurii rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich: Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2008, s. 167–175.

⁶⁶ Parafrázují podle českého překladu, který zveřejnil Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků: Cesty reformace*, Praha: Vyšehrad, 1985, s. 163.

heretics doomed to eternal torment in the flames of Hell, the preacher of Bethlehem Chapel was considered both a savvy and dangerous opponent. These two basic and extremely different approaches continued into the last quarter of the 18th century, when the Enlightenment began to present Jan Hus as a victim of conscience and the proclaimer of the primacy of state power. This interpretation, which viewed the current issues of the day in connection with Hus' struggle, continued up until the last days of the 20th century. There is a lack of understanding of the true essence of Hus' efforts in the contemporary Post-modern perception of the world, however. The logical results of this misunderstanding are recurrent, outdated explanations involving stereotypes, simplification and a tabloid approach.

Prof. dr. Petr Čornej, DrSc.
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Oddělení vývoje jazyka
Valentinská 1
116 46 Praha 1
cornej@ujc.cas.cz